

HUMAMISME EIST ZIJN RECHT

De inhoud van de motie-Stokman, in de Tweede Kamer door de consensuele partijen aangenomen, heeft talloze godsdienstigen en alle buitenkerkelijken verontrust. Het is n.l. voor een redelijk-denkend mens — gelovig of ongelovig — onvoorstelbaar dat er nú in ons land nog politici zijn die menen, dat de Nederlandse staat rechter moet zijn over de gewetens en onderscheid moet maken tussen burgers naar hun levensbeschouwelijke overtuiging.

Men zegt, dat Nederland een christelijke staat is en meent, dat die staat aan buitenkerkelijken de geestelijke verzorging mag onthouden, waar zij prijs op stellen. Hieruit spreekt een misvatting van de aard en de functie van de staat, die slechts in één opzicht niet neutraal mag zijn, n.l. dat hij de democratische instellingen moet hoeden tegen niet-democraten. Het begrip christelijke staat — voor zover het inhoud heeft in 1954 — wil alleen zeggen dat een meerderheid der burgers de christelijke beginselen aanhangt en dat die staat geregeerd wordt volgens ethische normen, welke deze aanhangers godsdienstig funderen maar die, naar hun inhoud, niet christelijk gefundeerd hoeven te worden. Een andere inhoud heeft dit begrip christelijke staat niet.

De tweede verontrustende misvatting is, dat de voorstellers een der fundamentele principes van hun eigen godsdienstige ethiek verlaten, en wel de liefde tot de naaste. Zij laten n.l. hen, die in geestelijke nood verkeren en die de christelijke boodschap niet meer kunnen aanvaarden, eenvoudig in de steek omdat zij menen dat deze mensen dan maar moeten aanvaarden wat zij voor geestelijke bijstand te bieden hebben. Een straf op onkerkelijkheid!

De kerken volledige vrijheid — met overheidssteun! — om het evangelie te

brengen, het Verbond geknot in het verlenen van geestelijke bijstand aan de buitenkerkelijken, is de leuze. Het Verbond moet dulden, dat zijn idealen en zijn verantwoordelijkheid t.a.v. niet-godsdienstigen als minderwaardig worden bestempeld. Wij geven alle kerken het recht de boodschap, die zij brengen, méérwaardig te achten mits zij beseffen, dat de humanist het recht opeist zijn overtuiging te verdiepen en uit te dragen. Dáárvoor heeft de vrije wereld vijf vreselijke oorlogsjaren gestreden tegen een barbaars, onverdraagzaam systeem. Het is diep beschamend, dat de voorstellers van de motie-Stokman dit hebben vergeten.

Beseffen zij wel, dat onkerkelijken mee betalen — door de belastingen — aan subsidies die de staat de kerken verleent en dat het Verbond aanspraak mag maken op een redelijke

steun bij het werk der geestelijke verzorging van buiten-kerkelijken? Beseffen zij ook, dat een groot percentage van het Nederlandse volk niet gekerstend wil worden? Dit moge voor de kerken onrustbarend en rampspoedig zijn, onrustbarender en rampspoediger is het deze mensen de steun te willen onthouden die zij wensen.

Om het Nederlandsé volk de consequenties en de motieven van de motie te laten weten heeft het Verbond gemeend drie grote openbare vergaderingen te moeten beleggen. Deze bijeenkomsten zullen tonen, hoe groot de bezorgdheid en de verontwaardiging zijn bij allen — gelovigen en niet-gelovigen — over deze motie, die blijk geeft van een grove misvatting in sommige kringen omtrent het wezen en de functie van de rechtsstaat Nederland. Er zullen plaatsen tekort zijn!

PROGRAMMA der demonstratieve bijeenkomsten

DONDERDAG 11 FEBRUARI

DEN HAAG (Dierentuin, 8 uur)

Sprekers: dr J. P. van Praag, alg. voorzitter H.V.;
 mr W. C. Wendelaar, lid Eerste Kamer;
 N. Stufkens, lid Tweede Kamer;
 C. H. Schonk, geest. raadsman arbeiderskampen.

HENGELO (Ver.-gebouw Stork, 8 uur)

Sprekers: E. Vermeer, lid Tweede Kamer;
 D. W. Stork, oud H.B.-lid H.V.;
 D. Th. F. d'Angremond, geest. raadsman.

VRIJDAG 12 FEBRUARI

GRONINGEN (De Harmonie, 8 uur)

Sprekers: mr H. B. J. Waslander, hoofdbestuurder H. V.;
 prof. dr H. de Vos, hoogleraar Groningen;
 mr A. Stempels, hoofdbestuurder H.V.;
 ds G. J. Munter, Evang.-Luthers predikant;
 H. J. J. Lips, geest. raadsman Hum. Thuisfront.

Ge-PERS-te berichten

DE „Gazet van Limburg” (16-I) reageert onder de titel „Onredelijk misbaar” op de Nieuwjaarsbrief van het Humanistisch Verbond: „Wanneer de humanist het weigeren van medewerking betitelt als een „onderdrukken” of als het degraderen tot tweederangsburgers, dan geeft hij aan die woorden een verklaring, welke geheel afwijkt van de gangbare. Er is geen sprake van onderdrukken als men niet medewerkt.”

Het lijkt ons dat er toch nog wel degelijk verschil is tussen niet-medewerken en actief tegenwerken, hetgeen zo herhaaldelijk geschiedt.

Uit een commentaar van L. H. Ruitenbergh in „Het Vrije Volk” (16-I): „Het feit, dat binnen de r.k. kring door een zeer bekende r.k. uitgeverij („Het Spectrum”, Utrecht) zulk een blad („Te Elfder Ure”) kan worden uitgegeven, bewijst ten eerste dat er onder rooms-katholieken een groeiend verlangen naar heroriëntering is en ten tweede dat zij hun zaak sterk genoeg achten om zó kritisch te kunnen zijn. Het laatste moeten wij constateren met het eerste kunnen ook buitenstaanders verheugd zijn. Want een veranderde r.k.-wereld betekent ook een veranderd Nederland.”

Uit de Partijraadsvergadering van de K.V.P. in Utrecht op 23 Januari: „De overheid zal moeten beseffen dat de humanistische beweging in onze maatschappij maar heel weinig betekent. Houdt zij met dit behoefte-criterium geen rekening, dan stimuleert zij, aldus pater Stokman, en dat is voor de K.V.P. niet te aanvaarden.” („N.R.C.” 25-I)

Utrecht heeft prof. Romme vanmorgen een korte rede uitgesproken over de actie, korte rede uitgesproken over de actie, welke zijn partij met het oog op de verkiezingen van de Provinciale Staten heeft te voeren... Nodig achtte hij vooral een offensief tegen de P. v. d. A. „Wij zullen haar moeten dwingen”, zei hij, „het papier scherm van de levensbeschouwelijke neutraliteit te laten vallen, opdat de kleur die er overwegend achter schuil gaat, zichtbaar wordt... In de P. v. d. A. staat naast een Van Lier van de R. K. Werkgemeenschap een Vermeer van het Humanistisch Verbond. Elk hunner strijdt om de hegemonie van zijn levensbeschouwing. De sterkste zal winnen en dat is niet Van Lier c.s.” („Het Parool” 23-I).

Volgens pater Stokman betekent de humanistische beweging niet veel, volgens prof. Romme is die juist de sterkste, Ra, hoe kan dat?

Pater Stokman gaf een voorbeeld (ook in de partijraad-vergadering van

IEDER LID ABONNEE!

Dit is het derde nummer van „Mens en Wereld” dat in 1954 bij U bezorgd wordt. Laat het niet het laatste nummer zijn!

Wat U moet doen om te zorgen dat U ook in de toekomst om de veertien dagen dit blad in de bus krijgt? Niets! Het is namelijk zo, dat we het U en het Centraal Bureau zo gemakkelijk mogelijk willen maken. Het grootste aantal leden van het Verbond heeft naar aanleiding van de op deze wijze in de eerste twee nummers gepubliceerde artikeltjes natuurlijk allang besloten abonnee te worden en daarvoor f 3,— per jaar te betalen. Doet U nu dus niets, dan bent U automatisch abonnee.

Slechts zij, die „Mens en Wereld” in de toekomst beslist niet meer willen ontvangen of het abonnementsgeld er niet voor over hebben, vragen we ons daarvan door het inzenden van de bijgesloten kaart op de hoogte te stellen. Die kleine moeite zullen de hier bedoelde leden toch wel willen nemen om ons de kosten van verdere toezending en de moeite van extra administratieve maatregelen te besparen.

Zij, die „Mens en Wereld” graag zouden blijven ontvangen, maar het abonnementsgeld beslist niet kunnen betalen, verzoeken wij de ingesloten kaart in te vullen en op te sturen, opdat wij maatregelen kunnen treffen ten einde te bereiken, dat „Mens en Wereld” hun gratis wordt

toegezonden. Als het aantal leden, dat een gratis abonnement verzoekt niet té groot is, behoeft niemand teleurgesteld te worden.

Waar wordt een stap gezet op de weg naar verdere verbreiding van onze gedachten. Meer mogelijkheden van publiciteit zijn van zeer groot belang. Laat onze stem in Uw huiskamer en daarbuiten klinken. Een klinkend antwoord op de uitdagingen, die dagelijks worden gehoord, is ons gestadig verder gaan. Voor het werk is Uw offer noodzakelijk. Voor overdenking, verdieping en discussie is „Mens en Wereld”, ook voor U, onontbeerlijk.

Uit dus Uw vreugde over de gestage groei en zorg dat we er komen. Helpt mede aan de uitbouw van het humanisme en blijft op de hoogte. Door met de ingesloten kaart niets te doen verzekert U zich van regelmatig ontvangst van dit veertiendaags orgaan, een bron waaruit de humanistische levens- en wereldbeschouwing wordt gevoed. Brengt dus het kleine offer voor 200 pagina's lectuur en doe met de ingesloten kaart niets!!

J. BIJLEVELD
Alg. Penningmeester

N.B.

Algemene leden van het Humanistisch Verbond en niet-leden die een abonnement op Mens en Wereld hebben vinden geen in te vullen kaart ingesloten en doen dus ook niets!

de K.V.P.) van de vele moeilijkheden, die zich voordoen bij de interpretatie van begrippen zoals verdraagzaamheid. Hij citeerde hiervoor de rede van Z.H. Paus Pius XII en kwam tot de conclusie dat de fractie geen verwijten kunnen worden gedaan dat zij de ontkerstening in Nederland in de hand zou hebben gewerkt”. (De Tijd” 23-I)

Zou men toch in sommige r.k. kringen hebben ingezien dat een te felle anti-humanistische propaganda de ontkerstening in de hand werkt? Een andere passage uit dezelfde rede van pater Stokman wijst in die richting:

„Naar de leer van canonisten en moraaltheologen mag een bepaald kwaad worden getolereerd en is het zelfs beter dit te doen, indien daardoor een grote kwaad wordt voorkomen of een goed van groter belang bereikt wordt” („Maasbode” 25-I).

Tolerantie is toch maar een moeilijk probleem voor vele rooms-katholieken.

Bij de discussie deelde pater Stokman mee, dat de K.V.P. een commissie instelt om na te gaan welke houding de katholieke leden van Prov. Staten en gemeenteraden t.o.v. het humanisme moeten innemen. Dit op een vraag van de heer Hemel (Coevorden), hoe er in overwegend niet-katholieke streken gehandeld moet worden.” („Maasbode” 25-I)

Dit is nu duidelijk meten met twee maten!

H.J.G. is pijnlijk getroffen door afschaffing van de Bevrijdingsdag

DE Humanistische Jongeren-Gemeenschap (H.J.G.) heeft er in een verklaring — welke wij hieronder verkort afdrukken — bij de Tweede Kamerleden op aangedrongen „op te komen tegen de miskenning van onze nationale Bevrijdingsdag”. In die verklaring heet het:

„De wijze, waarop sedert 1945 de bevrijdingsdag steeds meer in de verdrukking is geraakt, heeft ons pijnlijk getroffen. Nu de viering van dit nationale feest vrijwel geheel zal worden afgeschaft, achten wij het onze plicht aan onze verontwaardiging daarover uiting te geven.

De bevrijdingsdag immers is de enige waarlijk nationale feestdag voor alle Nederlanders, van welke politieke of religieuze overtuiging ook. Een dag, waarop wij terug denken aan die Meidag 1945, welke voor ons allen de verlossing van terreur en onderdrukking betekende. De strijd voor de bevrijding van de mens, die zovelen van onze beste vaderlanders met de dood moesten bekopen en waarvan wij de slachtoffers telkenjare aan de vooravond van onze Bevrijdingsdag herdenken, is van zo ingrijpende betekenis voor ons land geweest, dat wij de herdenking van de bevrijding niet, om welke financiële of economische redenen ook, mogen afschaffen.”

Humanistisch Verbond en politiek

Op sociale, politieke, maar ook op vele andere gebieden, hebben humanisten geen gelijklopende opinies en overtuigingen. Enerzijds is dit een positief te waarden feit: van volwassen persoonlijkheden mogen gedifferentieerde oordelen verwacht worden. Anderzijds kunnen humanisten, uitgaande van door hen als primair aangeslagen begrippen, zoals b.v. de rechten van de mens of sociale verantwoordelijkheid, het betreuren, dat in de humanistische kring aangaande bepaalde sociale waarden of normen, die naar hun mening onmiddellijk op deze fundamentele en in hun kring aanvaarde algemene en hoge „begin-selen” gebaseerd zijn, geen eenheid van oordeel en niet van gedragslijn bestaat.

Kan iemand erop wijzen, dat één der 't meest op de voorgrond tredende Engelse humanisten Alex Comfort) een radicaal afwijzend standpunt t.a.z. van rassensuperioriteit, kolonialisme, e.d. inneemt, het is bekend dat er humanisten zijn, die — vooral in de praktijk — een ander standpunt vertegenwoordigen.

Maar zijn dergelijke verschillen niet bij angroeperingen eveneens aanwezig? Dr. Malan baseert zijn rassenstandpunt op zijn christelijke godsdienst en het huidige optreden tegen de opstandige Kikuyus in Kenya wordt voor een deel op gelijke grond verdedigd: de Mau Mau is o.m. een „terugval” tot de oude animistische godsdienst, waarvan de rituele bloed-eed het treffend symbool is.

Stelt men daartegenover de opvattingen der Quakers of van de Fellowship of reconciliation, waarvan de Nederlandse sectie „Kerk en vrede” heet, dan springt aanstonds in het oog, dat onder de christenen de verschillen waarschijnlijk nog groter zijn dan onder de humanisten.

Maar waarom zouden onder humanisten de meningen over sociale vragen niet vanzelfsprekend evenzeer verschillen als die over wetenschappelijke twistpunten? Allereerst dient erop gewezen te worden, dat zuiver wetenschappelijke twistpunten vaak op persoonlijke wijze zijn uitgevochten. Hoeveel te meer zal dit bij de sociale het geval zijn omdat uit de aard der zaak bij de sociale vragen steeds belangen of vermeende belangen in het spel zijn, waardoor standpunt en gezichtspunt der tegenstanders anders zijn). Spreekt iemand over vrijheid, dan is hij geneigd deze te beschouwen in verband met zijn persoon of groep, en niet in aanmerking te nemen, dat een persoon in geheel andere omstandigheden bij het uitspreken van dit woord het accent op andere elementen legt dan hij. De tegenstander is hierdoor geneigd de argumenten van zijn opponent niet au sérieux te nemen.

In dit tijdperk van maatschappelijke en individuele analyse, maar ook van de massale propaganda, wordt de tegenstander op alle wijzen uit- en de eigen richting op zijn schoonst aangekleed. Hoewel velen in theorie verdraagzaamheid voorstaan, is de praktijk gecompliceerder. Reeds John Locke schakelde in zijn verhandeling over de verdraagzaamheid mohammedanen, atheïsten, en rooms-katholieken van

deze instelling uit. Men is nu eenmaal niet alleen beschouwer maar ook actieve deelnemer. Op velerlei wijzen geïnteresseerd. Niet alleen materieel, maar bv. ook doordat iemand van onze clan of die wij hoog schatten van een bepaalde beschouwing of maatregel de dupe geworden is, of doordat men een actie lijfelijk heeft meege-

Zo is de begaafde Amerikaanse humanistische auteur Thomas Wolfe (1900—1938) eerst van zijn nazistische sympathiën genezen, toen hij in Hitler-Duitsland bij de grens een Duitse Jood uit zijn trein zag weghalen. Voordien had hij „het wel geweten, maar nog niet beleefd”.

De beschouwer kan gemakkelijk (passief) verdraagzaam zijn, de actieve deelnemer of strijder neigt er licht toe mild over zichzelf en scherp over de tegenstander te oordelen, omdat hij de beide standpunten te weinig relatief beschouwt.

Wij spraken hiervoor over „begin-selen”. De onvolprezen humanistische auteur Jens Peter Jacobsen (1847—1885) heeft reeds in zijn „Niels Lyhne” er terloops op gewezen, dat beginselen relatieve, historische verschijnselen zijn. Dr. Malan spreekt ook steeds over zijn beginselen. Het woord beginsel is positief geladen, het heeft een magische of zelfs een religieus-ethische lading: men neemt er de pet voor af. Nu heeft het humanisme op de traditioneel oudere kerken voor, dat het minder heilige huisjes heeft en behoort te hebben, omdat het in wezen kritisch en ondogmatisch is en wil zijn. Maar wie heeft geen heilige huisjes, al geeft hij de zijne modernere, wetenschappelijker benamingen?

Verdraagzaamheid heeft alleen zin en betekenis t.o. de ander. De onderschatting van de andere en zijn beginselen vloeit ten dele voort uit het feit, dat men de andere gemakkelijker, dieper, beter en genaderlozer analyseren kan dan zichzelf of de eigen groep, terwijl deze ontleding van die andere onszelf op een niet te onderschatten voetstuk plaatst. Bovendien levert deze agressieve bezigheid vaak een zekere lust op: eigen tekorten worden ge-

maskeerd of in schijn opgeheven.

Houdt deze redenering een afschaffing van alle beginselen inclusief ethische en sociale waarden in? En betekent verdraagzaamheid een passieve negering van alle kwaad? En een afkeuring van alle verontwaardiging (kwaad zijn) en strijd? Alle kritiek en analyse nalaten en alle redeneringen voor zoete koek nemen. In deze tijd, waarin ieder het heeft over de massamens en zijn kultuurverval, maar waarin algemeen getracht wordt de massamens (en wie behoort in één of ander opzicht niet daartoe?) voor een of ander karretje te spannen in plaats van hem steeds mede als doel-in-zich te stellen, waardoor hij in beginsel niet als massamens behandeld worden zou, in deze tijd vooral kan een dergelijke passiviteit slechts noodlottig zijn. Zij is ook voor ons ethisch en sociaal bewustzijn afkeurenswaardig.

Kritiek is nodig en vaak grondige. Maar het betrekkelijkheidsinzicht, dat het humanisme — alweer in beginsel! — verworven heeft, vraagt, dat de personen der tegenstanders zoveel mogelijk niet gespaard, maar gewaardeerd worden. D.w.z. vanuit hun eigen sfeer en gedachtegang begrepen: hun reële bedoelingen zoals wij die na conscientieus onderzoek menen te moeten zien, moeten wij blootleggen, maar hun eigen motiveringen mogen niet onvermeld blijven. En altijd moet de mogelijkheid van misverstand in de aanval verdisconteerd zijn. Huichelachtigheid en schijnheiligheid moeten helaas worden blootgelegd, al weet ieder dat leven en leer niet alleen bij de tegenstander verschillen.

Geldt de hier bedoelde actieve verdraagzaamheid t.a.v. alle mensen, hoeveel te meer dan voor humanisten onderling, die toch een bepaald aanrakingsvlak gemeen hebben. Een levende humanistische gemeenschap zal echter de onderlinge kritiek in bovenstaande zin niet kunnen missen en nog minder het openlijk uitspreken van de in haar levende verschillende meningen. Ook op politiek gebied; want op dit terrein wordt in onze tijd een zeer belangrijke slag geleverd. En zo die angstvallig in het Verbond vermeden zou worden, zou dit voor het H.V. de dood in de pot betekenen.

Deze humanistische „preek” is het gevolg van een uitnodiging van de redactie van „Mens en Wereld” om „vanuit humanistisch standpunt” over de minder ontwikkelde gebieden, rassendiscriminatie en Afrika te schrijven; en vormt de inleiding daarvoor. Iemand kan wel over dergelijke vraagstukken van zijn humanistisch gezichtspunt uit schrijven, maar niet beweren, dat dit het enige is. Een volgende keer zal ik dit vanuit het mijne proberen.

Carl Orff's muziek: „Bijdrage tot verbroedering der mensen”

Carl Orff

Maar uiteindelijk is muziek méér dan de som der noten. Men wordt door muziek innerlijk bewogen, bevrijd, opgevrijsd, terneergeslagen of..... zij laat het hart koud. Muziek is namelijk de klankweerspiegeling ener psychische ervaring van de componisten. De vormgeving kan subliem zijn en een schoonheidsontroering schenken, zoals schone taal wel doet, zelfs zonder dat men op de zin der woorden acht slaat.

Mensen spreken van „muziek begrijpen”. Zij willen dan ervaren wat de componist uitdrukt. Daarvoor is nodig, dat men zijn „taal” verstaat, vertrouwd is met zijn „uitdrukkingsmiddelen”, wil men aan zijn „uitdrukking” zelf toekomen. Met iets geheel nieuws is men nooit vertrouwd. Daarom heeft men „moderne” muziek nooit zeer gewaardeerd.

Men kan nog zo vertrouwd zijn met de klankcombinaties, waarmee b.v. Beethoven werkte wanneer men niet door de vreugden en smarten van het leven werd geraakt, dan is wat Beethoven in zijn muziek als hoogste openbaring van mens tot mens beschouwde, als een zaadkorrel op een steen. Dit verklaart waarom van twee mensen — beiden thuis in de wereld der „tonale drieklanks harmonieën” — de ene dweept met Beethoven, de ander zweert bij „Ouwe taaie”.

Het aantal Beethovenliefhebbers valt volledig in het niet bij de velen voor wie hij een volledig gesloten boek blijft. Blijft? Vanzelfsprekend kan men 's mensen muzikaal ontvangtoestel ontwikkelen, mits dit in aanleg aanwezig is. Maar die taak kan niet slechts voor de muzikleraar zijn weggelegd. Het gaat hier om de ontplooiing van de totaliteit mens.

In de vorige eeuw heeft de verschuiving in maatschappelijk opzicht, het geloof dat met Napoleon d'ctatuur en imperialisme voorgoed verdwenen zouden zijn, een overwaardering van het individu met zich meegebracht. De volledige ontplooiing der persoonlijkheid en het slaken der banden met de gemeenschap ontwricht-

Bijna alle mensen zijn muzikaal. Onmuzikaal zijn slechts de weinigen, die verschil in toonhoogte niet kunnen waarnemen. Hun oor schiet tekort, zoals het oog van de kleurenblinde niet toereikt. Muzikaliteit is geen simpele eigenschap, maar een complex. Allereerst moet het oor kunnen waarnemen, dan het intellect in de opeenvolging van tonen de door de componist daarin vastgelegde orde kunnen herkennen. Een besef van „melodie” krijgt men doordat men zekere klanken in verbinding weet te brengen met voorgaande, die reeds verklonken zijn. De architectuur van een compositie ontdekt men, wanneer men in staat is op te merken dat op een zeker moment een reeds eerder ten gehore gebrachte melodie terugkeert.

ten in enkele decennia de levensstijl, welke als cultuurwinst na eeuwen was geboekt. De componist bevrijdde zich van zijn kerkelijke of adellijke broodheer. Hij at niet langer met het Hofpersoneel in de keuken..... hij at eigenlijk helemaal niet meer omdat er geen gemeenschap bestond, die hem het stoffelijke fundament voor zijn bestaan schonk. Omdat iedere componist in volkomen onafhankelijkheid zich ging bewegen langs de weg der persoonlijke verworvenheden.

In zijn subjectieve composities ging hij alleen voor zichzelf van belang zijnde psychische ervaringen uitdrukken in een „taal” die alle vind'ngrijkheid en intelligentie omvatte, waarover hij zelf beschikte. De negentiende eeuwse, romantische kunst is in dit opzicht inderdaad „de aller-individueelste expressie van een aller-individueelste emotie”. De romantische kunstenaar was altijd een eenzame figuur. Van de verhoudingsgewijs weinigen, die van Beethoven genieten, zal een groot deel weer geen begrip koesteren voor de emoties van die componist-mens. En dan: hoevelen zijn in staat de muzikale vormgeving der romantische vrijbuiters te volgen om tot het wezen hunner muziek door te dringen? Eén ding moet worden gezegd: „Wie er in slaagt de muziek, welke aan het eind van deze romantische ontwikkeling staat (zoals die van Schönberg) te benaderen,

door

HENK STAM

ziet een gebied van hoog geestelijk genot voor zich ontsloten.”

Men brengt gaarne het publiek tot de kunstenaar. Het is een zinvol streven. Vele mensen kennen de behoefte zich innerlijk te verrijken. Hoeveel mensen echter, moeten over welk een enorme afstand aan-gevoerd worden, wil in de concertzalen een duizendkoppig publiek om eigentijdse muziek in de categorie van Schönberg vragen. Toch kan er geen twijfel aan bestaan

dat uiteindelijk het muzikale peil der massa ver kan komen boven het huidige.

Het feit dat in onze dagen de componist, sociaal gezien (en m.i. ook compositorisch) op dood spoor is gerangeerd, het feit echter ook dat mijns inziens vele mensen wachten op 't componisten aandeel in hun vrijetijdsbesteding, vormt een dringende oproep, onuitgesproken, maar niet-temin overduidelijk.

Onder degenen, aan wie dit beroep op humaniteit niet voorbij ging, neemt de in 1895 geboren Duitse componist Carl Orff de eerste plaats in.

Orff bekende dat niet een bepaalde aestheet of componist zijn voorbeeld was, maar de mens zoals hij zich uit in zijn bewegingen en zijn taal. Niet de polyphonie (meerstemmigheid) der Middeleeuwen, de fuga's van Bach, de sonatevormen van Beethoven, de vele mogelijkheden der romantici, de abstracte muziek van Schönberg. Kortom: niet de muzikale uitdrukkingsmiddelen, welke voor de grote massa even duister zijn als de woorden waarmee zij worden aangeduid, waren Orff's voedingsbodem, maar: de volksdans, de mars, het accent van de spreektaal (zelfs van het dialect), de eenvoud van het volkslied en zelfs de pure simpelheid van het kinderlied, kortom dat wat van allen is.

Zijn vormgeving vloeit voort uit een eerlijke dramatisering of beperkt zich tot couplet en refrein. En al dit primitieve muzikale materiaal wordt niet aangewend met als doel: de compositie, maar de composities worden gelanceerd „als bijdrage tot de menselijke verbroedering, als bouwsteen voor een nieuwe sociale orde”. Orff kent geen „l'art pour l'art”.

Orff's muziek behoort aan theater of de open ruimte toe. Het begrip „concert-musiek” is hem vreemd. Naast zijn voor schoolkinderen bedoelde „Schulwerk” geraakten zijn theaterstukken tot grote populariteit. Van zijn hele reeks werken: „Carmina Burana” — waarmee hij zich in 1936 als vernieuwer presenteerde — „Die Kluge”, „Der Mond”, „Ein Sommernachtstraum”, „Die Bernauerin” en „Antigone” werden in ons land slechts beide eerste uitgevoerd, met overweldigend succes!

Het instrumentarium, dat voor de uitvoering van sommige zijner werken (b.v. „Antigone”) noodzakelijk is, omvat de gehele wereld: vleugelpiano's, harpen, contrabassen, fluiten, piccolo's, hobo's, Engelse hoorns, (gedempte) trompetten, pauken, steenspielen, verschillende soorten xylophonen, grote en kleine trommels, grote Afrikaanse trommen, klokkespielen, cymbalen, Turkse bekkens, zelfs (soms) een aambeeld, triangels, tamboerijnen, castagnetten en Javaanse gongs. Dit alles is hoofdzakelijk gewijd aan het rythme, aan de ordening der beweging, waarvan iedereen de grondslag kent: de klopp van het mensenhart.

DE OORSPRONG VAN GOED EN KWAAD

De vraag naar de oorsprong van „goed” en „kwaad” houdt velen bezig en zij wordt op verschillende wijzen beantwoord. Voor de humanist komen, dunkt mij, de volgende gedachten in overweging.

In de eerste plaats moet worden opgemerkt, dat de begrippen „goed” en „kwaad” in de levenloze natuur geen toepassing vinden. Men kan niet zeggen, of het goed of slecht is, dat ijzer zwaarder is dan water, dat chloor en waterstof zich tot zoutzuur kunnen verbinden of dat de sterren in lichtsterkte verschillen. Op grond van onze waarnemingen en ons denken besluiten wij, dat het zo is en wij kunnen dan verder trachten te doorgronden, waarom het zo is.

De begrippen „goed” en „kwaad” komen pas aan de orde bij het begrip leven. Zij zijn inhaerent aan het leven. Alles wat leven bevordert kan men goed noemen, alles wat leven schaadt kwaad. Ofschoon alle leven op aarde met vrij grote zekerheid één enkel, samenhangend verschijnsel is, toch blijkt 't, dat het leven, in zijn drang naar voortplanting en ontwikkeling, zich op allerlei wijzen tegen zichzelf keert. In die gevallen komt men bij de bepaling van „goed” en „kwaad” voor moeilijkheden te staan, omdat men dan moet gaan waarderen — de ene vorm van leven in waarde afwegen tegen de andere. Iets, dat alle vormen van leven tot voordeel is — zoals de zonnewarmte — zou men in absolute zin goed kunnen noemen, maar alles dat de ene vorm van leven bevoordeelt boven de andere, is maar betrekkelijk goed. „Goed” en „kwaad” zijn dus bijna steeds relatieve begrippen en ieder zal voor zichzelf moeten uitmaken, waar de grens tussen beiden ligt.

In de natuur nemen wij waar, dat het ene organisme leeft ten koste van het andere. Weliswaar leven de meeste planten van bestanddelen onttrokken aan de levenloze natuur, maar zij verdrukken toch ook elkaar. De dieren leven of van planten of van andere dieren. Het is een van de meest fundamentele eigenschappen van levende wezens, dat zij zich voortplanten, waarbij de voortplantingsmogelijkheden zó zijn, dat iedere soort sterk in aantal zou toenemen, als er geen tegenwerkende factoren bestonden. Het roofdier is voor de prooi een bron van kwaad en omgekeerd is de prooi voor het roofdier een bron van goed. Is hun verhouding nu iets goeds of iets slechts?

Ook soortgenoten zijn voor elkaar soms een bron van goed, soms van kwaad. Er zou in het geheel niet van „goed” en „kwaad” binnen de levende natuur gesproken kunnen worden, als men alle leven gelijke waarde zou moeten toekennen. Maar zo is het niet. De levende natuur

vertoont het verschijnsel van de evolutie. Niet alleen verandert zij voortdurend, niet alleen verandert zij in een of meer bepaalde richtingen, maar zij verandert ook van het lagere tot het hogere, dat wil zeggen van het minder samengestelde tot het meer samengestelde, en tevens van het minder aan de levenloze en levende omgeving aangepaste naar het meer aangepaste.

In het algemeen mogen wij het dus „goed” noemen, dat de hogere levende wezens leven ten koste van de lagere. Bij het afwegen van „goed” en „kwaad” in vraagstukken het vegetarisme, de dierenbescherming en de antivivisectie betreffende is diepgaande kennis van de levende wezens van groot belang.

Misschien zal hier de opmerking worden gemaakt, dat ik over het eigenlijke „goed” en „kwaad” in het geheel niet gesproken heb, namelijk over het „goed” en „kwaad”, dat ons mensen overkomt, of dat wij anderen aandoen. Wij, mensen, hebben een geweten, een besef van „goed” en „kwaad”, deels op instincten berustend, deels aangeleerd op grond van aan ons overgeleverde normen of van eigen overwegingen. Dat besef is een deel van ons bewustzijn, zelfs een deel van ons zelfbe-

door prof. dr.

A. B. Droogleever Fortuyn

wustzijn en die beiden zijn eigenschappen, die niet alle levende wezens bezitten. Eens moeten zij tijdens de evolutie zijn ontstaan en met hun ontstaan is het „goed” en „kwaad” in de wereld meer verbreid dan tevoren.

Na het zelfbewustzijn kwam de mogelijkheid in andere levende wezens zelfbewustzijn te veronderstellen. De mogelijkheid tot medelijden ontstond en door medelijden te hebben is het, dat de mens het meest zijn mens-zijn toont en ten opzichte van „goed” en „kwaad” zijn hoogste ontwikkeling bereikt.

Nauw met het zelfbewustzijn verbonden lijkt mij het bewustzijn van tijd en van toekomst en daarmee het vermogen te handelen, dat wil zeggen: „goed” of „kwaad” te doen, niet alleen maar „goed” of „kwaad” te ondervinden. Daarmee betreden wij een gebied, dat boven alle dieren vooral de mens en de mensenmaatschappij raakt. Dit is tevens het gebied, waar de begrippen „goed” en „kwaad” hun grootste waarde en hun hevigste emotionaliteit verkrijgen, maar daarop kan hier niet verder worden ingegaan, omdat de oorsprong van „goed” en „kwaad” hier niet te vinden is.

Dit artikel is te kort om alle hierboven genoemde punten te kunnen toelichten,

maar er is er één, dat ik nog in het bijzonder noemen wil en wel het verschijnsel van de dood, door velen als een groot kwaad beschouwd. Het is duidelijk, dat alle levensvormen vernietigd kunnen worden en toch is de dood niet een gevolg van het leven zelf, niet inhaerent aan het leven. Het leven op aarde als geheel gaat geen aantoonbaar in zichzelf gelegen einde tegemoet en ook bij eencellige dieren, die zich onbeperkt lang door tweedeling kunnen vermenigvuldigen, kan men niet van een natuurlijke dood spreken.

Hoewel er planten zijn, die in de korte tijd van één jaar een natuurlijke dood sterven, zijn er andere — zoals de reuzendennenbomen van Californië — die reeds meer dan 3000 jaar leven en waarvoor men geen natuurlijke doodsoorzaak kent (wel „kunstmatige”, zoals blikseminslag en ten prooi vallen aan parasieten). De natuurlijke dood komt vooral bij dieren met een gesloten groeisysteem, dieren dus, die volwassen worden, zoals men dit bij de gewervelde dieren kent. Maar ook van hen kunnen afzonderlijke cellen kunstmatig in het leven worden gehouden en tot vermenigvuldiging gebracht voor onbepaald lange tijden, tijden, die de levensduur van het dier, waarvan zij eens deel uitmaakten, verre overtreffen. Zo blijkt dan de natuurlijke dood, biologisch gezien, een aanpassingsverschijnsel en wel een, dat verdere evolutie mogelijk maakt.

Sterven maakt het mogelijke deel te hebben aan het grootse verschijnsel van de evolutie der organismen en het is, als hoger leven bevorderend, een goed en geen kwaad.

Bij de mens bevordert het sterven bovendien maatschappelijke aanpassing. In de loop van de tijd worden de leden van een maatschappij door dood en geboorte telkens vervangen. Dit brengt met zich mee, dat iedere nieuwe mens, dus ieder kind, op zijn beurt zich aan de maatschappij moet aanpassen. Het doet dat door veel te leren, maar het kan dan ook wat anders leren dan zijn voorgangers. De dood is daarom onmisbaar voor de maatschappelijke vooruitgang en dus een goed.

Samenvattend kan worden gezegd, dat het probleem van „goed” en „kwaad” in de levenloze natuur niet bestaat. De oorsprong van „goed” en „kwaad” is het leven en wat de oorsprong van het leven zou kunnen zijn, is een vraag, die hier niet aan de orde is. Samen met het leven neemt het kwade en het goede in samengesteldheid toe, van plant tot dier, van mens tot mensenmaatschappij. Omdat wij leven kunnen wij aan het kwade en goede niet ontkomen, maar, omdat wij mensen zijn, kunnen wij handelen en daarbij het goede doen en het kwade laten.

IK denk er ZO over

Laten we uitscheiden met dat „beker”

Toen ik een jongen was van een jaar of 15, moest ik (gedwongen, ik was al geen christen meer) naar catechisatie. De dominee was een aardige oude baas, die z'n uiterste best deed zijn zeer gemengd gehoor nader tot de Bijbel te brengen. Met een oneindig geduld probeerde hij vooral mij het Bijbelse Woord uit te leggen. Eens zei hij, me goedmoedig op m'n schouder kloppend: „Jongen, maak het je toch niet zo moeilijk. Ieder mens gelooft aan God. Jij ook.” Ik was toen nog te jong om volledig te beseffen, welke kloof tussen hem en mij door deze woorden werd geopenbaard. Later heb ik nog dikwijls van christenen gehoord, „dat ik zo oneindig gelukkig zou worden, als ik me liet bekeren”.

Ik kon niet vermoeden, dat me zo iets ook in het H.V. zou overkomen. Op een der eerste bijeenkomsten, die ik van het H.V. bijwoonde, zei een der leden zonder blikken of blozen: „Ieder mens is religieus” en omdat ik *niet* religieus ben, voelde ik wéér het vriendelijke, neerbuigende schouderklopje van de dominee. In een inleiding zei een religieus lid eens: „Als je dit eenmaal kunt aanvaarden, ben je volmaakt gelukkig.”

Mevrouw van Engers-Franken schrijft in M. en W. (23-1): „Het komt me voor dat zelfkennis; in de meest ware betekenis, tot religie moet leiden en daardoor tot religieus humanisme”. Beseft ze wel, wat deze uitspraak betekent voor de niet-religieuze humanist? En als Clemens schrijft: „Een a-religieus humanisme heeft weinig „grond”, religie schept een veel wijdere band in de beschouwing en waardering van de mens”, voelt hij dan niet, dat hij zich daardoor t.o.v. zijn niet-religieuze medeleden op een voetstuk plaatst en ze bijzonder griet?

Trouwens, het gevaar, het religieuze humanisme te laten prevaleren, komt ook om een hoekje gluren in het ontwerp, beginselverklaring. In de toelichting lid 4 lees ik: „Kosmische verbanden” wijst op de band met het totale zijn in ruimte en tijd, die voor de één meer beperkte en rationele betekenis, voor de ander een meer omvattende en religieuze betekenis zal hebben”. (spatiëring van mij) Ik wil wel geloven, dat men niet bewust deze tegenstelling heeft neergeschreven, maar het ge-

Prof. De Coninck is enkele dagen ziek geweest. Daardoor heeft hij het vierde artikel over „Het ontstaan van de mens” nog niet geschreven. Hopenlijk kunnen wij het in het volgende no. van M. en W. afdrucken. (Red.)

vaar zit er in, dat de religieuze humanisten zich door deze uitspraak weer gesteund achten in hun opvatting, dat ze méér bezitten, dan die beperkte rationalisten.

Is het nu werkelijk niet mogelijk samen te werken, zonder pogingen tot bekering? Moet nu juist de ene groep de andere groep grieven door een medelijdend klopje op de schouder? Als men daarmee doorgaat dan moet het niet verwonderen, als er felle reacties komen, zoals van Huygens. Ik ben het volkomen met hem eens, ik erken, dat hij zich hier en daar te scherp uitdrukt.

Kom, laten we uitscheiden met evangelieprediking en bekering. Laten we zoeken naar wat bindt, niet naar wat scheidt. We zullen onze krachten meer dan nodig hebben, om het humanisme te verdedigen tegen zijn aanvallers. Het wordt toch waarlijk al te dwaas, dat de ene humanist (Clemens) over de andere (Huygens) schrijft: „Wat deze min of meer cynische prediker van een a-religieus humanisme in het H.V. doet, is mij niet goed duidelijk.”

En laten we in onze beginselverklaring erkennen, dat er niet-religieuze en religieuze humanisten zijn, beiden even waard e v o l voor het doel, dat gesteld wordt en elkander eerbiedigend in hun overtuiging, terwijl voor zeloten geen plaats is.

B. M. J. MULDER

„Zeer grote onwetendheid t.o.v. de religie”

IN tegenstelling tot dr Huygens heb ik mij verheugd over de uitgave van het geschrift: „Humanisme en religie”. Ik heb het grotendeels met instemming gelezen. Ik wil het opnemen voor het woord religie en voor wat er door wordt uitgedrukt. Zonder zo ver te gaan als wijlen prof. Tielrooy, die in zijn brochure: „Humanisme en godsdienst” de vraag stelt of er wel één humanist zou zijn zonder religie, wil ik deze definitie geven: „Religie is een geestelijke gesteldheid, waarbij de mens zich verbonden voelt met, afhankelijk van en gedeeltelijk ook gebonden aan zijn omgeving, de kleine en grotere kringen, waarvan hij deel uitmaakt en waaruit een levenshouding voortkomt, die hem met ontzag en ontzetting, maar ook met vertrouwen, bewondering en dankbaarheid doet staan tegenover het heelal en met diep besef van verantwoordelijkheid tegenover zijn medemensen en medeschepselen.”

Volgens deze definitie zou ik onze voorzitter, dr Van Praag, een religieus mens noemen, want in zijn boek: „Modern humanisme, een renaissance”, spreekt hij op bladzijde 72 over: „De eerbied voor het leven is het gevoelsaspect van het zedelijk willen, het bereikt in de eerbied

De stroom van ingezonden stukken over het vraagstuk „Humanisme en religie” is de laatste weken zo gewassen dat de redactie zich gedwongen ziet alle lezers te verzoeken, géén nieuwe artikelen te zenden. Zij zal het probleem van nog enkele zijden doen belichten en acht dan de gewestelijke studiedagen er over — die in Maart worden gehouden — voldoende voorbereid.

voor al het zijnde zijn limiet en in de eerbied voor de mens zijn meest intense uitingsvorm”.

Voor religieuze mensen als dr Prins en dr Ketner moet er plaats zijn in het Humanistisch Verbond. Ja, zelfs ook voor godsdienstige personen. In zijn brochure: „Autonoom humanisme” schrijft onze voorzitter op blz. 5: „Verder wordt er gesproken (in onze beginselverklaring) over „persoonlijke” godheid. Daarmee wordt de deur opengelaten voor pantheïsten, panentheïsten of Spinozisten, panlogisten en idealisten, die alleen wel het woord god gebruiken, maar daarmee een ik—het” relatie aanduiden, die principieel onderscheiden moet worden van de erkenning ener persoonlijke godheid..... waartoe de mens steeds in een „Ik-Gij” verhouding wordt gedacht.”

Door deze openstaande deur ben ik op het eerste congres van het Humanistisch Verbond als lid toegelaten.

HET is mij echter, sedert ik lid ben van het Humanistisch Verbond, opgevallen dat er bij vele „intellectuelen” een ontstellende onwetendheid te bespeuren is ten opzichte van godsdienst en religie, een onwetendheid die zeer goed te begrijpen is omdat de grootouders van tegenwoordig volwassen personen zich reeds van de kerken afgewend hebben en het vele jaren lang tot de goede toon behoorde om met anderen nooit over godsdienst en politiek te spreken.

Maar behoort een humanist niet kennis te nemen van religie en godsdienst als opmerkelijke verschijnselen in de mensenwereld?

P. ELDERING,

Em. Remonstrants predikant,
„Huize Avondzon”, kamer 243, Velp.

(Beide stukken door redactie bekort)

MENS EN WERELD

Verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: H. Bongers. Redactie-secretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie: Bleyenburgerstraat 1, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro: 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1.— p. regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3.— p. jaar, voor niet-leden f 5.—. Buitenland f 6.—. Losse nummers: f 0.20.

AURORA INTRODUCEERT SPAARCERTIFICATEN

MET 3 % SAMENGESTELDE INTEREST
EN RISICODEKKING BIJ VOOR-OVERLUDEN

DE IDEALE BELEGGING VOOR SPAARGELDEN!

Vraagt vrijblijvend nadere inlichtingen aan:

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

AURORA

OPGERICHT 1887

AMSTERDAM - HERENGRACHT 62 - TEL. 47006-42878

Wat leeft er onder
de jongeren?

DE LIBERTIJD

maandblad voor jongeren
uitgave: humanistische
jongeren gemeenschap

abonn.: f 1.50 per jaar

Redactie-secretariaat: Willaertstr.
12 III, Amsterdam Zuid I.

Betalingen: postrekening 58.48.02
t.n.v. penningmeester H.J.G., Am-
sterdam.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen
door het instandhouden van weeshuizen
etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun
wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel
„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Secretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

Wie wil heer, 42 j., lid 8857, b.b.h.h. en
veel studierend, helpen aan nette, goed
gem. ruime zit-slaapkamer
(geen pension)

met stookgelegenheid en gebr. v. keuken.
Meestal alleen week-ends aanwezig. Liefst
A'dam-Z.

Br. met opgave van prijs onder No. Feb. 1
bur. dezer.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. Jong en H.
Kuysten. Administratieadres: Chr. Benne-
kerslaan 22 D, Rotterdam (O). Abonne-
mentsprijs f 3.— per jaar.

Humanisme en Religie

een serie opstellen van

J. P. van Praag: Inleiding.

D. H. Prins: Religie en beleving.

P. Schut: Rede en religie.

G. H. Streurman: Mens en cosmos
bij Goethe.

H. Redeker: Religieus existen-
tialisme.

Kwee Swan Liat: Oosters
Humanisme.

Ingenaaid f 1.90

Bestellingen op postgiro 304960,
t.n.v. Humanistisch Verb., Bleyen-
burgstraat 1, Utrecht of bij de plaatse-
lijke gemeenschappen.

CURSUS

„GEESTELIJKE VERZORGING”

onder redactie van

Dr. J. P. van Praag.

Bestellingen op postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Bleyen-
burgstraat 1, Utrecht of bij de plaatse-
lijke gemeenschappen. Prijs f 2,50.

GEPENS. HOOFD-BOEKHOUDER

verzorgt correct Uw boekhouding en Uw
belastingzaken, tegen bill. vergoeding.
E.N.K.A.B. Postbus 4025, Rijswijk (Z.-H.)

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding
geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezins-
contributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor ge-
zinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**

Ook voor het heden...

VRIJ NEDERLAND

stelt zich een taak óók voor het heden:

zijn lezerskring voor te lichten en verstrooiing
te bieden;

zijn traditie te handhaven en te blijven zoeken
naar wat verenigt;

een algemeen opinieblad te zijn,
open voor verschillende stromingen en
gezindten;

de functie te vervullen van een gesprekken-
trum, waar men elkander aanhoort en niet de
rug toekert.

Dit onafhankelijk weekblad was — is — en
blijft

TREFPUNT DER MENINGEN

Zo vervult V.N. een belangrijke functie:

een bindende voor het maatschappelijk en een
bemoedigende voor het persoonlijk leven.

Daarom is het lezen van dit opinieblad van
belang voor U.

Gemakkelijk kunt U zich hiervan overtuigen
door gebruik te maken van nevenstaande bon.
(Een berichtje per briefkaart is ook voldoende).

★

Aan de administratie van Vrij Nederland
Raamgracht 4, Amsterdam-C.

Ondergetekende verzoekt ter kennismaking als
PROEFABONNEMENT 10 achtereenvolgen-
de nummers van Vrij Nederland te ontvangen
tegen de gereduceerde prijs van f 1,90.

Dit bedrag wordt U in postzegels/per postwis-
sel/per giro*) gezonden.

Naam:

Straat:

Plaats:

Handtekening:

*) Doorhalen wat niet bedoeld wordt.

Hierlangs afknippen

KRACHTIG EN ONAFHANKELIJK

Hoeveel waarde de uitzendingen van de VPRO voor tienduizenden geestverwanten en niet-geestverwanten hebben, blijkt uit de ontelbare sympathiebetuigingen die wij de laatste weken ontvangen - én uit het grote aantal nieuwe abonne's op Vrije Geluiden.

Straks komt de nieuwe Omroepwet in de Tweede Kamer. Het zou onze eer te na zijn, een' gunst te aanvaarden. De VPRO wil als volwaardig partner kunnen meespreken... krachtig en onafhankelijk - met achter zich de 115.000 abonne's op Vrije Geluiden, die deze Omroepwet zal eisen.

In 5 jaar groeide het ledental van ruim 17.000 tot bijna 110.000! Thans ontbreken ons nog slechts 5.000 abonne's....

Ook U kunt helpen, onze positie stevig te grondvesten. Geeft U daartoe op als abonne op Vrije Geluiden - nu!

Aan U die reeds abonne bent op Vrije Geluiden....

Gaat eens na, of U onder Uw kennissen nog iemand weet, die nog géén abonne is.

Vult zijn naam en adres dan s.v.p. in op onderstaande BON 1 en wij zenden hem gedurende enige weken gratis Vrije Geluiden ter kennismaking.

BON 1

voor gratis proefnummers van Vrije Geluiden.

Wilt U aan onderstaand adres enkele weken gratis Vrije Geluiden ter kennismaking zenden?

Naam: _____
Straat: _____
Woonplaats: _____

S.v.p. in gesloten enveloppe - als brief gefrankeerd zenden aan Vrije Geluiden, Postbus 11, Hilversum.

Aan U die nog geen abonne bent op Vrije Geluiden....

Verzekert U van de sleutel tot 100% radiogenot - een abonnement op Vrije Geluiden, het radio-programma-blad van de VPRO.

Vult deze BON 2 in en post hem direct!

BON 2

voor gratis Februari-nummers van Vrije Geluiden.

- *) Wilt U mij noteren als week-abonne à f. 0.20. ingaande 1 Maart '54
- *) Wilt U mij noteren als kwartaal-abonne à f. 2.50 (Abonnementkosten over Maart derhalve f. 0.90)

Naam: _____
Straat: _____
Woonplaats: _____

*) Doorhalen wat niet wordt verlangd. S.v.p. in gesloten enveloppe zenden aan Vrije Geluiden, Postbus 11, Hilversum.

VRIJE GELUIDEN

het radio-programmablade van de VPRO, de enige Omroep, die een nationaal programma voorstaat en dit door zijn initiatieven voortdurend laat blijken.